

УНІАТСЬКА ЦЕРКВА В КИЄВІ: 1596—1637 рр.

Стаття присвячена проблемі релігійного конфлікту в Україні кінця XVI— початку XVII ст, коли була утворена уніатська греко-католицька церква та проблемі її взаємовідносин з православною церквою в центрі Київської митрополії— м. Києві.

Історія поширення унії в Києві та проблема функціонування тут уніатської церкви є тим регіональним питанням, котре може розглядатися як окремий період в історії греко-католицької церкви, зокрема, та історії української церкви загалом. Саме Київ можна вважати кардинальним пунктом в релігійно-національному конфлікті України кінця XVI — середини XVII ст., звідки почалася хвиля масового релігійного, національного й соціального руху, який надалі розвинувся до масштабів Визвольної війни 1648—1657 рр. Традиційно однією з його причин називають уніатську церкву. Однак, її історії, а особливо її регіональним відмінностям у вітчизняній історіографії присвячено мало праць перодовсім з причин недосяжності джерел.

Проте, роль уніатської церкви у процесах національної самоідентифікації українського народу в кінці XVI ст.— поч. XVII ст. внаслідок ідеологічних причин недостатньо вивчена в українській історіографії, тим більше мало репрезентовані документи з цієї теми, як у загально-монографічних історичних працях, так і у спеціальних розвідках. На подолання утвореної джерелознавчої лакуни з питань історії уніатської церкви спрямоване завдання даного огляду. Огляд розрахований на публікацію у трьох частинах. Перша присвячена питанню історії київської церкви до 1596 р., що пропонується у даному збірнику.

В наступних частинах огляду разом з відомими й опублікованими пам'ятками будуть представлені цілком невідомі або маловідомі джерела з історії зазначеного питання. Збірки архівних документів, з фондів яких були відібрані тексти, зараз входять до широкого використання істориками церкви, однак питання цілковитого виявлення і публікації джерел з історії уні-

атської церкви ще довго залишатиметься відкритим — такий грандіозний спадок полишила уніатська митрополія часів митрополитів М. Рагози, І. Потія, Й.-В. Рутського.

Попри всю багато складність історії виникнення та утвердження уніатської церкви й причин церковного поділу в Україні, — одним із наріжних каменів протистояння уніатів та православних залишалося питання духовних маєтків. Як відомо, цій проблемі присвятила себе ціла плеяда ієрархів православної церкви ще від часів Люблінської унії 1569 р. [1]. Досить згадати тексти інкорпораційного привілею, в якому король зобов'язувався зберігати в цілості всі, в тому числі й духовні уряди та бенефіції особам "грецького закону", та текст конфедерації 1573 р. із гарантією забезпечення прав "людям грецької віри".

Питання користування церковними добрими було основним моментом переговорів посольства світських кіл, учасників берестейського (православного) собору до короля, які окрім вимоги викляття уніатських владик, просили також позбавити їх права володіння церковними маєтками [2], хоча загальний зміст документа свідчив про прихильне ставлення православного духовенства до прийняття рішення про об'єднання церков.

Королівське право подання, яке панувало в Речі Посполитій, і було особливо характерне для київської зони, де існували монастирі, засновані ще давньоруськими князями, за словами М. Грушевського, "служило невірним способом на ієрархію" [3]. Підтвердження володінь православних монастирів та маєтків самої митрополії, а також захист цих володінь від шляхетських зазіхань випрошувалися самими ієрархами у короля, легітимність влади котрих в історичній літе-

ратурі давно визначена як така, що порушувала церковні канони та моральні засади духовного чину. Майже кожен з митрополитів, які були на київській кафедрі від 1569 р. до 1596 р., так чи інакше мав порушення норм церковного висвячення. Крім того, занепад православної ієрархії містив ще й протиріччя між претендентами на духовний сан та між висвяченими особами рівного сану. Претензії на угіддя, маєтки, майно сусідніх монастирів з боку ігуменів було звичайним явищем в житті київської православної церкви того часу. Спроби поширення митрополичої влади на маєтки багатого Києво-Печерського монастиря, Михайлівського Золотоверхого та інших в першу чергу виявлялися у спробі підпорядкування самих обителів владі митрополита. Субординація церковної ієрархії, митрополича юрисдикція та процедура освячення були занедбані в церкві, коли ігумени та архимандрити, вчорашні цивільні особи, обіймали духовні хліби, користуючись ними беззастережно. Ієрархічні порушення, які були в часи митрополита Іллі Кучі, коли право розпоряджатися маєтками митрополії та православної церкви взагалі було надане королем князю Костянтинові Острозькому [4], таким чином набували легітимного забарвлення, коли право подання король закріпив за найбільшим православним князем. Втім, митрополича влада брала на себе роль позивача у судових справах про захоплення володінь окремих монастирів або церков проти претензій на них світських осіб.

Так, відоме звернення ще у 1470 р. замісника Софійської кафедри Мануїла до князя Симона Олельковича з проханням захистити маєтки митрополії, Печерського монастиря та Воздвиженської церкви с Мигалчичі, Калинчани, Макалевичі від "вступлення" в них панів Василя Родулича та його братанича Івана [5].

1511 р. київському митрополитові Іосифу королем Сигізмундом I були потверджені права [6] недоторканності церковного суду та духовної власності митрополії; Києво-Печерський монастир 1522 р. отримав потвердження своїх прав на вільне обрання архимандрита і затвердження його королем із заборорою світським особам втручатися у справи монастиря, користуватися його статками. Особливе застереження привілей мав щодо обмеження воеводської влади відносно монастиря. Такий акт, здається, був необхідний монастиреві для захисту від воеводської влади, яка поширювалася згідно з привілеєм того ж короля від 1513 р. на право користування маєтками митрополії "киевское по смерти митрополита Іосифа", опікуном яких до часу обрання нового митрополита визначався князь К. Острозький.

Непоследовність рішень королівської влади щодо регламентації прав православної ієрархії ілюструє лист короля 1561р. до митрополита Сильвестра Білкевича 1561 р. [7], коли Києво-Печерський монастир на чолі з Іларіоном Пісочинським скаржився про порушення прав монастиря і захоплення митрополитом Києво-Миколаївського Слупського монастиря з його маєтками. Як зазначалося у королівському листі, Києво-Миколаївський монастир "здавна был под благословением печерского архимандрита", і що до нього ігуменів настановляв також він [8]. Лист забороняв митрополитові втручатися до справ монастиря надалі.

Очевидно, що захоплення маєтків Миколаївського монастиря були якимось чином пов'язане з володінням самої митрополії, на території неподалік цього монастиря. Ще розмежування 1508 р. свідчило [9], що намісник митрополита Іосифа Антоній Крицький визначив межу між сіножатями Києво-Миколаївського Пустинського монастиря та сіножатями підданих київської митрополії Стефаном та Гнатом Горностаями, які самі жили біля церкви Спаса на Берестовому.

У 1605 р. імунітетний привілей короля 1511 р. був поновлений щодо "зверхності та юрисдикції" митрополита "над всеми владыками и архимандритами, игуменами и попами, дяконами и над всем духовенством закону греческого и русского" [10] лише з тією різницею, що митрополитом уже був уніат Іпатій Потій.

Про занепад православної церкви того часу неодноразово згадувалося в літературі. Причини такої стагнації в українській (руській) церкві мали своє об'єктивне пояснення, адже в аналогічному стані перебувала католицька церква перед 1569 р. в самій Польщі, до часу появи тут ордену Єзуїтів. Логічними здаються і спроби православної ієрархії спасти духовні інститути від остаточної загибелі, а також з'ясувати її правове становище в системі державних структур Речі Посполитої згідно з християнськими канонами.

Мабуть, однією з вагомих причин переходу митрополита Михайла Рагози до унії була також політика царгородського патріархату щодо православної ієрархії в Україні, і, зокрема, практики висвячення духовних осіб у високі духовні сани за плату (симонія). За своє висвячення Рагоза мав сплатити патріархові 10 тисяч золотих, що було неможливим по тій розрусі і бракові прибутків з митрополичих володінь [11]. Рішенням собору, зібраного Рагозою у 1590 р. було проголошено ідею унії православної церкви з Римом, яка скінчилася офіційним її прийняттям на Берестейському соборі 1596 р.

Зверхність митрополита над іншими київськими монастирями стала ясно окреслюватися

саме в часи уніатської митрополичої адміністрації, коли під владу митрополита потрапило чотири з одинадцяти київських обителей. Три з них, а саме — Печерський монастир, Михайлівський та Миколаївський були тільки у номінальному володінні, про що свідчать неодноразові потвердження і "привернення у володіння" митрополії [12], натомість Видубицький Михайлівський монастир можна вважати цілком повноцінним володінням уніатських митрополитів.

Загалом православних монастирів, що функціонували в Києві та його околицях на кінець XVI — початок XVII ст., було 11: Києво-Печерський, Миколаївський Слупський, Троїцький Больницький, Вознесенський Печерський (1576 р.), Михайлівський, Флорівський (1566 р.), Іорданський Богословський (1616), Видубицький Михайлівський, Кирилівський, Межигірський Спаський та митрополичий кафедральний собор св. Софії, згодом уніатський монастир. Окремими приписними монастирями вважався старий Гнилицький монастир, який на той час не функціонував, та інші пустині, а також окремі церкви, історія яких на досліджуваний час значатиметься в потрібних місцях.

Історіографічний огляд

Хронологічні рамки функціонування уніатської митрополичої адміністрації в Києві — 1596—1637 роки — зумовлені подіями від часу визнання київським митрополитом Михайлом Рагозою церковної унії 1596 р. і до часу, коли після смерті митрополита Йосипа Вельяміна Рутського в уніатів було відібрано Видубицький монастир. Такі хронологічні рамки цілком виправдані для подій на Київщині.

До цих часових меж наближався свого часу Орест Левицький у своїй розвідці "К истории водворения в Киеве унии" [13]. Датою її впровадження в Києві він вважав 1605 р., а граничною називав 1648 р. Проте ці дати Левицький обумовив як гіпотетичні. Гіпотетичними видаються і деякі факти, наведені автором у цій розвідці: наприклад, "друге відібрання Софійської кафедри Антонієм Грековичем 1610 р.", що не має посилань на джерела. Додатково в кінці розвідки ним було подано два документи з так званого архіву "Западно-русских униатских митрополитов", відомого зібрання джерел з історії уніатської митрополії, матеріали якого й понині є виключними пам'ятками з історії питання, багато з яких подаватимуться у розділі та використовуватимуться в огляді.

Опис документів згаданого архіву, перевезеного за розпорядженням Синоду 1840 р. з Радомишля до Петербурга, був опублікований 1897 р. виданням регестового типу [14]. Це видання мало

на меті яскраво окреслену антиунійну пропаганду: публікації підлягали документи, які негативно висвічували ідею унії, натомість великий масив соціально-економічних, статистичних матеріалів щодо історії української церкви залишався лише анотованим, а подекуди взагалі не значеним.

Доктрина ортодоксальної "православності" вплинула на видання пам'яток церковної історії в "Архиве Юго-Западной России" (далі — АЮЗР), томи "Акты, относящиеся к истории православной церкви в Юго-Западной России", "Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной Руси, 1322—1648" [15]. Ця ідеологічна мета видань неодноразово підкреслювалася у передмовях до текстів джерел. Подібними до останніх є також "Акты, относящиеся к истории Западной России" (далі — АЗР) [16] та "Акты, относящиеся к истории Юго-Западной России" (далі — АЮЗР) [17], які містять багато джерел до зазначеної проблеми (посилання на них будуть вказані у потрібних місцях).

Темі історії поширення уніатської церкви в Києві було присвячено кілька спеціалізованих статей минулого сторіччя, зокрема у загальних працях з історії Київської митрополії Сергія Голубева і спеціально на тему Києва: "Киево-Печерская обитель в конце XVI и начале XVII ст." [18]. У своєму огляді Голубев відзначав загальний стан і ситуацію Києво-Печерського монастиря наприкінці XVI — на початку XVII ст. в системі православної церкви, уточнюючи багато історичних фактів, маловідомих дослідникам історії монастиря, окрім того торкнувся проблеми протидії печерських ченців урядові митрополита спочатку православного, згодом уніатського Михайла Рагози. Віддаючи належне відомому дослідникові історії вітчизняної церкви за його спробу об'єктивно оцінити стан печерської адміністрації напередодні 1596 р. ("постоянные внутренние неурядицы, зависевшие, главным образом, от частой смены лаврских архимандритов и корыстного их отношения к интересам обители") [19], цю працю можна назвати науково зваженим дослідженням історичних фактів, котре, втім, містить й емоційні оцінки.

Грунтовним оглядом поунійних подій в Києві є робота К. Божовського "Киево-Печерская лавра и уния в истории Юго-Западного края России" [20]. Стаття охоплює досить великий хронологічний пласт від 1594 до 1654 р. і подає факти й події у певній послідовності. Цікавим у цій праці є опис стосунків Михайла Рагози і Никифора Тура, зокрема, про невизнання Туром влади митрополита ще у 1594—1595 рр. Подальші церковні конфлікти в самому Києві автор ре-

конструює через призму полемічної церковної літератури того часу.

Емоційним забарвленням сповнена і праця аноніма "Киев в борьбе с унией (1620—1632). Эпизод из истории западнорусской церкви" [21]. В статті автор торкається епізоду висвячення в митрополичий сан Іова Борецького та історії київського православного собору 1628 р. Невеликий нарис закінчується висловом про розв'язання церковного конфлікту в Україні: "Этот вожденный конец для православия обозначился в 1651 году, когда совершилось присоединение Малороссии к Московскому государству".

Ще одне спеціальне видання, що торкається окремого моменту зазначеного питання, — "Киево-Выдубицкий Свято-Михайловский монастырь и его владения во время занятия его униатами с 1596—1637 г." П. Троцького [22]. Ця праця є хронологічно досить повним оглядом джерел з історії монастиря, що найдовше залишався у володінні уніатської митрополії і який легітимно був переданий у володіння православного митрополита Петра Могили в обмін на Гродненський монастир у 1636 р. Посилання на окремі історичні факти, а також джерела, опубліковані Троцьким, наводитимуться окремо.

Архівні джерела з історії унії на Наддніпрянщині були виявлені Н. Іванішевим та опубліковані у його "Сведениях о начале унии, извлеченные из актов Киевского центрального архива" [23].

Щодо питання історії оремих монастирів в унійний період також варта уваги відома праця М. Закревського "Опис Києва" [24], в якій автор подав тексти окремих документів з цього питання. Деякі з них він навів повністю, інші — лише у вигляді витягів, або просто згадавав в контексті опису історичних подій.

Значно збагатилися уявлення сучасних дослідників теми про тогочасні події завдяки публікаціям джерел у монументальних виданнях з історії уніатської церкви, виданих у Римі, які до певного часу були малодоступні в Україні [25]. Значна частина опублікованих у них документів торкається київських храмів та монастирів. Проте, це здебільшого документи загальнополітичного або адміністративного характеру, що лише деякою мірою дотичні до конкретних подій у Києві.

Вельми важливими в дослідженнях історії київської ієрархії є роботи відомого професора Римського Орієнтального інституту Софії Сенік [26] та директора Інституту історії церкви у Львові Бориса Гудзяка [27]. Цінним джерелознавчим посібником є робота Д. Блажейовського "Ієрархія Київської церкви (1861—1996)" [28]. Завдяки висвітленим маловідомим фактам у цих працях контекст історичних подій у серці Київсь-

кої митрополії стає зрозумілішим та послідовнішим.

Новітні публікації праць, які почасти висвітлювали тему історії церкви в Києві, — "Історія церкви та релігійної думки в Україні" [29], "Киево-Могилянська академія. Історія Києво-Братської школи" [30] вимагають критичного ставлення до них і перевірки наведених цитат з документів, посилань на джерела та археографічну передачу текстів документів.

Більшість документів, виявлених до теми, походять із згаданого архіву уніатських митрополитів у Санкт-Петербурзі [31]. Серед них є документи, які публікуються вперше, та такі, що вже публікувалися у АЮЗР, і які належать до АЗР та АкЮЗР. Видалося доцільним публікувати вдруге деякі з них з огляду на археографічне уточнення їхніх текстів порівняно із публікаціями XIX ст. Важливим архівним зібранням, звідки відібрані матеріали для збірника, став фонд Канцелярії Київських митрополитів, що зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Києві (далі — ЦДІАУК) [32], з фондів київських монастирів та колекцій документів того ж архіву.

Київське церковне життя напередодні унії.

Життя Києва як духовного центру на кінець XVI ст. відображає картину досить активної політичної, адміністративної та господарської діяльності, по якій залишився великий спадок документальних актів судових процесів, інвентарів, регестів, копіаріїв та багатьох інших джерел. Інтенсивний економічний колонізаційний рух на Наддніпрянщині, безумовно, торкнувся матеріальних інтересів православної церкви, здебільшого її земельних прав. Цьому питанню, як головному життєвому чиннику, була присвячена діяльність церковних ієрархів, котрі особисто брали участь у процесі нагромадження і правового закріплення маєтків за монастирями, церквами і за самою митрополичою кафедрою — Софійським собором.

Причини конфліктів між ієрархами православної церкви в Києві, а саме між митрополитами київськими та архимандритами Києво-Печерського монастиря, безперечно сягають давніх часів і в більшості випадків вони стосувалися права володіння маєтками, яке відповідно було похідним від поширення права митрополита на управління монастирем. Згаданий конфлікт 1561 р. між митрополитом Сильвестром Білкевичем та Іларіоном Пісочинським доповнювався конфліктами між претендентами на духовні звання в межах самих монастирів.

Митрополича кафедра за часів Іони Протасовича, коли з дозволу королівської влади ним

були передані права управління володіннями митрополії Іллі Кучі, офіційному наступникові, підлягала обкладенню податком на посполите рушення проти татар у 1568 р. на підставі рішення вального сейму [33]. 1571 р. з митрополичих володінь у Києві та його окрузі було сплачене подимне у розмірі 33 кіп з маєтків: Зазимнево, Погреби, Коленицьке, Толокунь, Микуличі, Вороб'євичі, Унин, Заруддя, Мигалки, Облитки, Осіча [34].

Протягом 1576 р. сталося ще два конфлікти митрополита з Печерським монастирем та "інстикгатором о юрисдикцію" в Києві [35]. Зрештою, 27 березня 1588 р. князь К. Острозький видав лист намісникові київського воєводи Матею Вороньцькому із заборонаю втручання до митрополичих володінь [36].

Не торкаючись політичних стосунків української церкви з Царгородським патріархатом того часу [37], варто звернути увагу на адміністративні призначення та земельні підтвердження, здійснені патріархом Єремією в часи його перебування у Києві у 1588—1589 рр. Відоме висвячення М. Хребтовича-Богуринського патріаршим протофроном було здійснене разом з підтвердженням володіння Києво-Печерського монастиря (широко відома грамота про право власності монастиря на місто Васильків).

1586 р. Печерський монастир отримав від короля Стефана Баторія привілей на заселення порожнього городища Василькова з наданням йому магдебурзького права. Однак, як свідчила грамота патріарха 1592 р. [38], Хребтович дістав випис з патріарших метрик з нібито оригінальним текстом надання Василькова Києво-Печерському монастиреві князем Андрієм Боголюбським. Дипломатичний аналіз тексту цього документа давно підтвердив його неадекватність формулярним ознакам грамот XII ст.; більше того, про причетність до "виготовлення" псевдонадання самої адміністрації монастиря вказує текст самої грамоти: "...поручили есмо того дела взыскати Логофету, канцлеру нашему (патріаршому— *Т. Люта*) присяглому... Кир Іераксу,— то есмо злецыли; который в тых давних метриках нашедши нам ознаямил., а там же нашли запис потребну монастырю Печерському ведлуг копий старых и надання Великого Князя Китая, во святом крещении нареченого Андрея Юрьевича". Сумнівна форма документа, а особливо підкреслене застереження щодо невтручання митрополичого уряду до самоврядування Києво-Печерського монастиря ("а митрополит и вси епископи и весь клырос Софейский до того ниякого дела, ани власти не мають"), врешті, оголошення ставропігії монастиреві ще від імені князя вказують на повне ігнорування авторами фальсифікату системи ієрархії та церковних ка-

нонічних законів. Грамотою патріарха затверджувалася зверхність Печерського монастиря над Києво-Миколаївським Слупським, Преображенським Новгород-Сіверським і Чернігівським монастирями [39].

Справи митрополичої кафедри при храмі св. Софії кінця XVI ст. містять кілька імунітетних документів на митрополію: лист князя К. Острозького до Матея Вороньцького про заборону втручатися у справи кафедри з боку місцевої адміністрації (1588 р.) [40] та на Полоцьку архієпископію (1595 р.) [41]. З 1590 р. митрополит Михайло Рагоза вів судову справу про порушення власності митрополії у м. Унині та с Зарудді зі шляхтичем Макаревичем-Івашенцевичем [42]. Митрополичі володіння на Київщині охоплювали Зоринську, Унинську та Мироцьку волості, села Багринів, Вольниця, Вороб'євичі, Довгосілля, Дитятковичі, Зазим'я, Заруддя, Калинчичі, Мигалчичі, Погреби, Свиноїди, Толокунь, Унин, Янковичі, Полоцьку архієпископію.

Фактично Києво-софійська кафедра володіла на рівних правах із монастирями своїми маєтками, загальна кількість яких явно поступалась київським багатим монастирям — Києво-Печерському та Миколаївському зокрема.

Києво-Видубицький Михайлівський монастир та його маєтки, особливо ті, що були неподалік від Печерського монастиря (Звіринець), постійно терпіли утиски з боку останнього. Про зубожіння та неспроможність монастиря управляти маєтками, що були широко розкидані по території України і Білорусі, свідчить "реєстр пожитков" монастиря, складений 1594 р. ігуменом Калістом [43]: села Глушець, Воскриничі, Звіринець, Ігнатківці, Ігнатове, Осокорки, Свиноїди (частина), землі Гнилецька, під Трипільям, Калиновщина, острів Ковля та інші володіння. Щодо с Воскриничів ігумен Каліст зауважив: "...дань медовая, Выдубицкая есть, але не хочуть давати, запираются"[44].

Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир в оборону своїх привілеїв і маєтків на прохання ігумена Сергія отримав підтвердження короля Стефана Баторія на 14 дарчих актів монастиреві [45]: села Голубовичі, Лисковщина, Погони, Селиванівщина, землі Борщовка, Двіч-Гора, Крининська, Орининська земля, Юревщина, острів Обрубний, озера Обрубне, Ржавець у Чорторії. Ці надання разом з монастирськими підданими і тими данинами, що були накладені на них, однак, не могли забезпечити існування обителі. Навіть у привілеї 1612 р. про підпорядкування монастиря адміністрації митрополита Іпатія Потія зазначалося, що монастир "непорядне і без пристойного отправления хвали Божої стоить" [46].

Загальний стан занепаду київських церков відображає також привілей короля Сигізмунда-Августа київському воєводі К. Острозькому про підтвердження надань князя Чорторійського й Тишів-Биковських (землі на Оболоні, поблизу Іорданського озера, а також самої церкви Миколи Іорданського), про підпорядкування, зрештою, самого Михайлівського та Кирилівського монастирів разом з добрами до Микільської замкової церкви [47]. Окремі церкви, зокрема Трисвятительська (Василівська) разом з церквою св. Георгія та церквою Іоанна Богослова через руїну надавались на користь одного "попа Филипа" (1574 р.) [48]. Відомий храм Успіння Богородиці (Пирогощі) також утримувався за допомогою надань князя Острозького на гору

Щекавицю, оскільки церква Успіння на Подолі була вельми убога, "ни которых доходов ку ней нет" [49].

Римо-католицький біскуп за реєстром вибирання побору з Київського воєводства 1581 р. володів 11 дворами в місті, котрі сплачували по 8 грошів [50].

Загальний стан церкви в Києві мав свої особливі відмінності, що полягали у багатовимірних конфліктах, які відбувалися в самому середовищі православної ієрархії, ускладнених згодом стосунками з уніатською адміністрацією, протидії місцевої воєводської та магістратської властей, а також постійної зовнішньої загрози від козацького і татарського елемента.

1. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. Т. V. Суспільно-політичний та церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV—XVII віків.— К., 1994.— С. 617.

2. Там само.— С. 618.

3. Там само.— С. 611

4. Там само.— С. 468

5. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (Далі — ЦДІАУК).— Колекція мікрофільмів (далі — КМФ) 32.— Оп. 1.— № 1.

6. Акты, относящиеся к истории Западной России (далі — АЗР).— Т. II.— № 55. Центральный государственный архив древних актов России (далі — ЦГАДА).— Ф. 389, Литовская метрика.— Оп. 1.— Кн. 10.— Арк. 67. Текст у виданні: Киевские епархиальные ведомости (далі — КЕВ).— 1873.— С. 400—431.

7. *Макарий (Булгаков).* История Русской церкви.— Т. 9.— СПб., 1883.— С. 330

8. ЦДІАУК КМФ 32.— Оп. 1.— Спр. 56.

9. ЦДІАУК.— Ф. 220.— Оп. 1.— Спр. 9.

10. Архив Юго-Западной России (далі — АЮЗР).— Ч. 1.— Т. IV.— С. 356.

11. *Мелетій М. Соловій.* Мелетій Смотрицький як письменник. 1-а частина.— Рим, Торонто, 1977.— С. 31

12. Протягом 1596—1625 п'ять разів.

13. Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца (далі — ЧИОНЛ).— 1891.— Кн. 5.— С. 137—145. Окрема відбитка: К., 1891.— 7 с.

14. Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов. У двух томах.— СПб., 1897. Сучасні сигнатури фонду — 826 у Центральному державному історичному архіві Росії (далі — ЦГИА Росії) у Санкт-Петербурзі.

15. АЮЗР.— Ч. 1.— Т. VI. Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной Руси (1322—1648).— Киев, 1883— 1121 с.

16. АЗР.— Т. IV (1588—1632).— СПб., 1851,—583 с.

17. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России (далі — АкЮЗР).— Т. II. (1599—1637).— СПб., 1865.—302 с.

18. *Голубев С.* Киево-Печерская обитель в конце XVI и начале XVII ст. // КЕВ.—1876.—№ 1.—С. 1—13; № 3.— С. 91—107.

19. Там само.— КЕВ.—1876.— № 1.— С 7.

20. *Божовський К.* Киево-Печерская лавра и уния в истории Юго-Западного края России // Воскресное чтение.— 1863—1864.—Кн. 2.—С. 31—37, 740—749, 768—780, 790—801, 819—828, 864—878, 887—893.

21. Киев в борьбе сунією (1620—1632). Эпизод из истории западнорусской церкви // КЕВ.— 1866.— № 24.— С. 741—748; 1867.—№ 1.—С. 5—10.

22. *Троцкий П.* Киево-Выдубицкий Свято-Михайловский монастырь и его владения во время занятия его униатами с 1596—1637 г. // Вестник Западной России.— Вильно, 1866.—Т. 4.— Кн. 9.— Отд. 2.— С. 158—179. Вказана праця є 2-ю частиною загальної роботи, присвяченої історії Києво-Видубицького монастиря. 1-а частина: Киево-Выдубицкий Свято-Михайловский монастырь и его владения до занятия униатами // Вестник Западной России.— Вильно, 1865.— Т. 2.— Кн. 7.— Отд. 2.— С. 150—175. 3-я частина: Киево-Выдубицкий монастырь после освобождения от униатов, в период его восстановления (с 1637 по 1651) // Вестник Западной России.— Вильно, 1866.— Т. 4.— Кн. 10.—Отд. 2.—С. 1—41.

23. *Иванишев Н. Д.* Сведения о начале унии, извлеченные из актов Киевского центрального архива // Русская беседа.— Т. 3.—Кн. 11.— Отд. 2.— С. 1—61

24. *Закревский Н.* Описание Киева.— М., 1868.— 950 с.

25. Monumenta Ukrainae Historica. Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590—1600). Ed. Athanasius G. Welykyj.— Roma, 1970.— 556с; Literae Nuntiorum Apostolicorum Historiam Ukrainae Illustrantes. (1600—1900) Ed. Athanasius G. Welykyj. Vol. II (1594—1608).— Roma, 1960.—344с; Vol. 111(1609—1620).—Roma, 1961.—314с; Documenta pontificum romanorum historiam ucrinae illustrantia. (1075—1953).— Vol. I (1075—1700).— Romae, 1953.—682 с

26. *Сеник С.* Передумови Берестейської унії // Знаки часу.— К., 1999.— С 44—77.

27. *Гудзяк Б.* Царгородський патріархат у кінці XVI ст.: криза і спроби реформ // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 1998.— № 5.— С 189—204.

28. *Блажейовський Дм.* Ієрархія Київської церкви.— Львів, 1996.—567 с

29. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У трьох книгах / Авторський колектив: О. П. Крижанівсь-

- кий, С. М. Плохий, В. І. Ульяновський.— К., 1994. Кн. 1-а — 251 с; кн. 2-а — 253 с; кн. 3-я — 335 с
30. Сенченко І., Тер-Григорян-Демьяшук. Києво-Могилянська академія. Історія Києво-братської школи.— К., 1998.
31. Центральный государственный исторический архив России (далі — ЦГИА России).— Ф. 826.
32. ЦДІА УК.— Ф. 182, Канцелярія Київських митрополитів.
33. ЦДІА УК— КМФ 32.— № 66.
34. ЦДІА УК.— Ф. 202, Довнар-Запольський.— Он. 1.— №102.
35. ЦГАДА России,— Ф. 389.— Оп. I.— Кн. 195.— С. 197 зв.— 199 зв.
36. Санкт-Петербургское отделение Института истории России (далі — СПбОИИ).— Киевская казенная палата (далі — ККП).— Оп. 1.— № 185
37. Гудзяк Б. Вказ праця.
38. Описание Киево-Печерской лавры.— К., 1831.— С. 165—176.
39. Там само.
40. СПбОИИ.- ККП.— Оп. 1.— №28.
41. АЗР.—Т. 4, - С. 118
42. ЦДІАУК.- Ф. 221.—Оп. 1.—Спр. 27.
43. Національна бібліотека України (далі — НБУ) Інститут рукописів (далі — ІР).— Ф. 194.— № 113.— С. 79—82. Оpubл.: *Закревський Н.* Вказ. праця.— С. 240.
44. Там само.
45. *Закревський Н.* Вказ праця.— С. 249
46. ЦДІАУК.— Ф. 2227.— Оп. 1.— Спр. 432.
47. СПбОИИ—ККП.—Оп. 1.—№ 19; АРЮЗР.—Т. I - С. 154.
48. ЦГАДА России,- Ф. 389.— Оп. 1 Кн. 193. С. 14 зв.— 16.
49. ЦГАДА России.- Ф. 389.— Оп. 1.— Кн. 202.— С. 24 зв.— 25.
50. *Zrodla dziejowe...*— Т. XX.— S. 37.

Luta T. Yu.

THE UNIATE CHURCH IN KYIV FROM 1596 TO 1637

The article concerns the problem of religious conflict in Ukraine in late 16th—early 17th centuries when the Uniate or Greek-Catholic Church was established, and the problem of its relations with the Orthodox Church in the center of the Kyiv metropolitanate — the city of Kyiv.